

Praeivių žuvų populiacijos būklės 2017 m. Lietuvos upėse ištirimas ir įvertinimas

Santrauka

Baltijos lašiša ir šlakys nuo seno yra laikomos vertingomis žuvimis ir yra svarbus verslo objektas visose Baltijos jūrą supančiose valstybėse. Šių žuvų išteklių būklė Baltijos jūroje priklauso nuo verslinės žvejybos intensyvumo, dirbtinio veisimo ir natūralios reprodukcijos lašišinėse upėse. Tyrimas Lietuvos upėse vykdytas pagal sutartyje numatytas sąlygas. Monitoringo duomenys apie lašišinių žuvų būklę upėse apibendrinti ir pateikti ataskaitoje. Praeivių žuvų būklės tyrimai 2017 metais Rytų ir Vakarų Lietuvos upėse buvo atliekami 13 upių baseinų 75 upėse ir 129 stotyse.

Šių metų pavasaris buvo normalus, klimatinės ir hidrologinės sąlygos upėse buvo palankios migracijos tyrimams, tačiau Meros ir Siesarties upėse migracijos intensyvumas buvo nustatytas žemas. Meros upėje, kaip ir ankstesniais metais lašišų rituolių nesugauta, o šlakių sugauta vidutiniškai – 91 rituolis. Siesarties upėje lašišinių žuvų migracija nebuvo intensyvi – sugauti tik 26 lašišų ir 8 šlakių rituoliai. Veiviržo upėje šiais metais modifikavus rituolių gaudyklę buvo sugauta palyginti daug – 105 šlakių rituoliai.

Dėl intensyvių ir dažnai pasikartojančių liūčių šiemet vandens lygis monitoringo vykdymo metu daugelyje upių buvo labai padidėjęs ir lyginant su ankstesniais metais upės buvo labai vandeningos - nustatytas padidėjęs vandens lygis mažose upėse apie 20 – 40 cm, o didelėse upėse 50 – 90 cm. Klimatinės ir hidrologinės sąlygos turėjo įtakos lašišų ir šlakių jauniklių gausumui, jų pasiskirstymui bei atliekamų tyrimų rezultatams.

Jauniklių gausumas Neries upėje lyginant su ankstesniais metais padidėjo iki 3,2 ind./100 m². Didesniu lašišų jauniklių gausumu išsiskyrė Neries baseino vidutinio dydžio upės: Vilnia – 23,0 ind./100 m², Vokė – 8,5 ind./100 m² ir Musė – 8,55 ind./100 m². Vidutinė lašišų rituolių produkcija Neries baseine sumažėjo 1,2 karto lyginant su praėjusiais metais ir siekė 15 383 individų. Bendras šlakių jauniklių gausumas Neries baseine buvo mažesnis nei praėjusiais metais - 5,9 ind./100 m². Kaip ir ankstesniais metais išliko ta pati tendencija – didžiausiu gausumu pasižymi maži intakai, o vidutiniu – vidutinio dydžio upės. Mažiausiai jauniklių nustatyta Neries upėje. Vidutinė šlakių rituolių produkcija šiais metais Neries baseine pagal tyrimų duomenis yra apie 11 080 individų.

Kaip rodo tyrimo duomenys, Vilnios upės Belmonto užtvankos avarija turėjo įtakos lašišinių žuvų nerštinei migracijai ir reproduktorių pasiskirstymui upės nerštavietėse. Tačiau, nežiūrint į tai,

lašišinių žuvų jauniklių gausumo rodikliai buvo labai aukšti, todėl galime daryti išvadą, kad mirtingumas nerštiniuose lizduose ar kitokio pobūdžio vystymosi sutrikimai nerštavietėse buvo minimalūs, o avarija ženklios reikšmės lašišinių žuvų reprodukcijai Vilnios upėje neturėjo. Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus galime daryti prielaidą, kad poveikis žuvų migracijai buvo, tačiau lašišinių žuvų ištekliams padaryta žala greičiausiai yra nedidelė.

Žeimenos upėje 2017 m. lašišų jauniklių tankis buvo žemas – 2,8 ind./100 m², lyginant su 2016 m. (sumažėjo 1,3 karto) ir tai galėjo priklausyti nuo aukšto vandens lygio tyrimo metu. Vidutinė lašišų rituolių produkcija Žeimenos upėje sumažėjo ir siekė apie 2 340 ind. Šlakių jauniklių vidutinis gausumas monitoringo stotyse Žeimenos baseine buvo žemesnis nei daugiamečių vidurkis ir siekė 1,3 ind./100 m². Vidutinė šlakių rituolių produkcija Žeimenos baseine buvo 1,9 karto didesnė nei daugiamečių vidurkis ir siekė apie 3 046 individų.

Dėl ypač aukšto vandens lygio Šventosios baseine buvo nustatyti gerokai žemesni lašišų jauniklių gausumo rodikliai nei paprastai – vidutinis gausumas baseine buvo nustatytas žemas – 2,02 ind./100 m². Tai yra siejama su hidrologinėmis sąlygomis (aukštu vandens lygiu) tyrimo metu, o ne su natūralia išteklių būkle. Vidutinė lašišų rituolių produkcija Šventosios baseine padidėjo 1,2 karto iki 7 444 individų. Labai aukšta rituolių produkcija šiais metais išsiskyrė Siesarties upė - 5 136 ind. o žema – Šventosios upė 1 588 individai.

Lašišinių žuvų, bendrai šlakių/upėtakių ir lašišų, didesniu ar mažesniu gausumu buvo aptikta beveik visose (62 –iose iš 65 monitoringo stočių – 95 % sutinkamumas), išskyrus tris tyrimų stotis: Jūra 1 (Jūros baseinas), Kulšė 2 (Pajūrio Šventosios baseinas) ir Šiaušė (Dubysos baseinas). 2017 metais lašišinių žuvų būklė tirtose Vakarų Lietuvos upėse buvo labai gera – lyginant su 2016 metų situacija, daugelio upių baseinų vidutinis tankis žymiai išaugo ir buvo didžiausias pastarųjų 5 metų laikotarpiu. Visuose tirtuose baseinuose (išskyrus Smiltele) vidutinis tankis buvo didesnis nei pastarųjų 5 metų vidurkis.

Vakarų Lietuvos upėse lašišų jauniklių aptikta 29 % tirtų stočių. Daugelyje upių lašišų jauniklių sutinkamumas pasikeitė nežymiai ir iš esmės išliko toks pat, kaip 2016 metais, tačiau jų populiacijos tankis šiemet buvo žymiai didesnis. Labai aukštas populiacijos tankis fiksuotas Minijoje ties Aleksandravu (45,75 ind./100 m²), Dubysoje ties Gryžuva (27,7 ind./100 m²), Kražantėje (45,08 ind./100 m²), daugelyje kitų stočių taip pat fiksuotas didelis populiacijos tankis (2 –10 ind./100 m²).

Lietuvos lašišinėse upėse bendra lašišų rituolių produkcija 2017 m. sumažėjo 1,2 karto ir siekė 26 462 ind., o šlakių rituolių kiekis pakito nežymiai ir buvo 42 900 individai. Kaip ir ankstesniais metais Minijos baseine šlakių rituolių produkcija baseinų tarpe išlieka viena iš didžiausių ir siekia apie 16 700 individus.

Dėl klimatinių ir ypatingų hidrologinių sąlygų Pietryčių Lietuvoje žuvinimo efektyvumą galėjome įvertinti tik nedidelėse lašišinėse upėse: Kenoje, Musėje, Bezdonėje, Nemenčioje ir Jusinėje. Minėtose upėse žuvinimo darbai iš esmės buvo efektyvūs, tyrimo vietoje daugumą jauniklių sudarė dirbtinės kilmės žuvis, o natūralios kilmės buvo nedidelė dalis sugautų žuvų tarpe. Vakarų Lietuvos upėse 2017 metais žuvivaisos darbų efektyvumas pagal populiacijos gausumą tirtose upėse buvo labai įvairus, bet daugelyje vietų – efektyvus arba riboto efektyvumo.

Šiais metais lašišinių žuvų migracijai sąlygos buvo geros, vandens lygis labai aukštas, lašišinės žuvis intensyviai migravo į upių aukštupius. Pietryčiu Lietuvos upėse stebėtas pakankamai aukštas lašišų ir šlakių reproduktorių kiekis upėse, nerštas vyko spalio mėn. gale ir pirmoje lapkričio pusėje, nukritus vandens temperatūrai iki 4-6 °C. Lašišinių žuvų nerštaviečių monitoringas šiais metais atliktas tuo pačiu metu, kaip praėjusiais metais (lapkričio mėn. 16 – 20 d.). Tyrimo metu visose upėse buvo stebėtas aukštas ar labai aukštas vandens lygis ir tai turėjo įtakos rezultatų tikslumui (nerštaviečių tyrimo rezultatai nėra patikimi iš Žeimenos ir Siesarties upių). Šiais metais lašišinių žuvų nerštą Vakarų Lietuvos upėse nebuvo įmanoma įvertinti dėl nuolatinio lietaus ir besikartojančių potvynių upėse. Vandens lygis pagrindinėse baseinų upėse visą lašišinių žuvų teorinį neršto periodą buvo daug aukštesnis nei normalus rudens vandens lygis. Tikėtina, kad dažni stiprūs potvyniai neršto metu, gali neigiamai įtakoti lašišinių žuvų reprodukciją.

Ataskaitoje taip pat pateikiama medžiaga apie tyrinėtą žuvitakių efektyvumą įvairiose Lietuvos upėse bei pateikta visa reikalinga tyrimų medžiaga tarptautinei organizacijai (ICES) ir pristatytas pranešimas apie Lietuvos lašišų ir šlakių išteklių būklę Gdanske (WGBAST) darbinės grupės pasitarime. Gauti rezultatai parodo lašišinių žuvų populiacijos būklę Rytų ir Vakarų Lietuvos upėse, jauniklių paplitimą ir gausumą bei neršto efektyvumą. Remiantis tyrimo duomenimis, išvadamis ir rekomendacijomis, yra kryptingai ir efektyviai organizuojami lašišinių žuvų atkūrimo darbai Lietuvoje. Rezultatai, išvados ir rekomendacijos pateikiamos ataskaitoje.